

Onze visie op voedsel

Een gezonde en eerlijke landbouw met toekomst



milieudefensie
anders kijken, anders kiezen

Onze visie op voedsel

**Een gezonde en
eerlijke landbouw
met toekomst**



milieudefensie
anders kijken, anders kiezen

Onze visie op voedsel

Milieudefensie pleit voor een eerlijk, gezond en toekomstgericht voedselsysteem dat past binnen de grenzen van onze planeet.

Een systeem dat recht doet aan mensen en dieren: regionaal, rechtvaardig en gezond. En waarbij we onze problemen niet afschuiven op andere delen van de wereld of onze kinderen en kleinkinderen.

Zo kunnen we niet alleen deelproblemen oplossen maar nadenken over het grote geheel: in verbinding en in samenwerking met het natuurlijke ecosysteem. Dan komen we tot een landbouw- en voedselsysteem waar iedereen aanspraak kan maken op gezond voedsel.

Daar kunnen we nog eeuwenlang mee verder, zonder de Aarde te schaden. Doe met ons mee en deel ons verhaal.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
HOOFDSTUK 1	
Via agro-ecologische landbouw naar een gezonde en eerlijke landbouw met toekomst	6
1.1 Regionaal voedsel produceren binnen de draagkracht van Nederland	7
· Regionaal kun je het voedselsysteem ecologisch, sociaal en economisch optimaal organiseren	7
· Regionaal is, weten waar je voedsel vandaan komt	7
· Regionaal kun je kringlopen sluiten	7
· Regionaal vraagt een ander handelsbeleid	8
1.2 Een gezonde landbouw is weerbaar door diversiteit	9
· Een gezonde landbouw is veerkrachtig en weerbaar	9
· Een gezonde landbouw past binnen de grenzen van onze Aarde	10
1.3 Een voedselsysteem dat rechtvaardig is voor mens en dier	11
· Rechtvaardig betekent gezond en voldoende voedsel voor iedereen	11
· Ruimte voor natuurlijke gedrag van dieren	11
· Eerlijke voedselprijzen, gebaseerd op werkelijke kosten	11
1.4 Gezond eten leidt tot een gezonde leefomgeving	13
· Gezond: alleen eten wat je nodig hebt	13
· Een gezonde leefomgeving is een schone, veilige en groene leefomgeving	13
1.5 Alle landbouwgrond is nodig voor voedselproductie	14
HOOFDSTUK 2	
Samen werken richting een agro-ecologische landbouw	15
2.1 Het voedselsysteem veranderen is complex	15
2.2 Omschakelen naar een eerlijke economie: anders denken, anders doen (structuur)	15
· Van vrijemarktdenken naar een rechtvaardige economie	15
· Een voedselbeleid voor een eerlijke en gezonde voedselvoorziening	15
2.3 Verandering van onze ideeën over produceren en consumeren (cultuur)	16
2.4 Veranderen doen we van onderaf (onderstroom)	16
HOOFDSTUK 3	
Milieudefensie gaat uit van de kracht van mensen	17
3.1 Met mensen wil Milieudefensie het systeem veranderen	17
3.2 Milieudefensie focust op veehouderij	18
· Een grondgebonden, regionaal georiënteerde veehouderij	18
3.3 Naar een gezonde veehouderij met regionaal veevoer en een kleinere veestapel	19
· Regionaal veevoer: we laten zien dat het kan!	19
· Een kleinere veestapel: zichtbaar maken van zorgen over groei en wil te veranderen	19
Noten	20

Colofon

Tekst: Jacomijn Pluimers, Hugo Hooijer en Jeroen Walstra
Redactie: Valesca Mulder
Vormgeving: Eric Mels, Hoorn
Drukwerk: Ruparo
Dit rapport is geprint op 100% gerecycled papier.

Amsterdam, januari 2015
Milieudefensie



Milieudefensie – Friends of the Earth Netherlands
Postbus 19199
1000 GD Amsterdam
service@milieudefensie.nl
www.milieudefensie.nl

Vragen naar aanleiding van deze publicatie?
Bel dan de servicelijn van Milieudefensie: 020 6262 620

Inleiding

Ons beeld van de toekomst: een gezonde Aarde met gezond voedsel voor iedereen

Nederland is een vruchtbaar land. Omdat onze overheid voedselbeleid maakt voor een eerlijke en gezonde voedselvoorziening. Het doel van onze economie is veranderd in het rechtvaardig verdelen van bestaansmiddelen in plaats van productieverhoging en winstmaximalisatie. Samen met boeren en bedrijven zetten we nieuwe technieken in die bijdragen aan een toekomstgerichte voedselvoorziening.

We hebben een bloeiende landbouw die een grote diversiteit aan gewassen voortbrengt. In december staat er wintertarwe op de akkers, in juni bloeit de lupine en in het najaar worden er maïs, soja en aardappelen geoogst.

In de weilanden staan koeien, varkens, kippen, schapen en geiten. Ze eten gras en de rest van hun voer komt van de nabijgelegen akkers. De mest van de dieren gebruiken boeren om de akkers vruchtbaar te houden. Megastallen zijn overbodig; de ratrace van schaalvergroting is verleden tijd. Het aantal dieren dat de boerenbedrijven houden, stemmen ze af op de hoeveelheid grond die ze beschikbaar hebben. Hierdoor is het mestoverschot verleden tijd. We gebruiken geen kunstmest meer, eten meer plantaardige producten en minder vlees en zuivel, waarmee Nederland zijn klimaatimpact drastisch heeft verlaagd.

Boeren krijgen een eerlijke prijs voor hun producten en lopen minder risico's door de diversiteit in hun aanbod. Zij leveren kwaliteitsproducten en hebben meer contact met de consument. In heel Nederland leeft de natuur op omdat de vervuiling door overmatige uitstoot van ammoniak en stikstof verdwenen is en er niet meer wordt gespoten met landbouwgif.

Een mooi vooruitzicht, nietwaar? Maar helaas nog wel ver weg, want de manier waarop we vandaag de dag ons voedsel produceren komt neer op roofbouw op onze mooie planeet. Er is veel mis met onze voedselvoorziening.

We gaan voor het korte termijn gewin, wentelen problemen af op mensen, dieren en natuur en snijden onszelf op de lange termijn in de vingers. Het mondiale ecosysteem staat ernstig onder druk en de urgentie om het tij te keren is groter dan ooit. De oneerlijke verdeling van voedsel leidt ertoe dat ondervoeding en overvloed aan voedsel zich tegelijkertijd voordoen. Onze voedselvoorziening legt een groot beslag op grond, natuurlijke hulpbronnen en grondstoffen en draagt bij aan de uitstoot van broeikasgassen en de afname van biodiversiteit. En de effecten hiervan bedreigen ook onze toekomstige voedselvoorziening.

Onze visie laat zien dat het anders kan

In deze visie beschrijven we hoe Milieudefensie de toekomst van onze voedselvoorziening ziet: met eerlijke kansen voor elke wereldbewoner, nu én in de toekomst. Het beschrijft de richting die we op willen gaan, en wat daaraan ten grondslag ligt. We geven aan wat de huidige problemen zijn, hoe het krachtenveld eruit ziet en welke mythen het huidige systeem in stand houden. Ook laten we zien hoe Milieudefensie een bijdrage wil leveren en waar we ons in de eerstvolgende jaren op richten en waarom.

Onze visie laat zien dat het anders kan, laat het je inspireren om mee te doen!

Door in Europa meer veevoer te produceren kan het gebruik van Zuid-Amerikaanse soja sterk worden teruggedrongen. De teelt van eiwitrijke lupines biedt kansen voor de productie van regionaal veevoer.

FOTO: UDO PRINS, LOUIS BOLK INSTITUUT



HOOFDSTUK 1

Via agro-ecologische landbouw naar gezonde en eerlijke landbouw met toekomst

Het is van groot belang dat we in Nederland nú de overgang maken naar een gezonde en eerlijke landbouw- en voedselvoorziening. Enerzijds groeit nu de aandacht voor de problemen; we putten de Aarde uit, vervuilen de lucht, ons water, en de bodem en brengen daarmee de toekomst van onze kinderen in gevaar. Anderzijds is er steeds meer belangstelling voor een andere manier van voedsel verbouwen, dicht bij huis.

Wij kunnen het goede voorbeeld geven: laten zien hoe het anders kan. Juist omdat Nederland met haar intensieve landbouw zo'n stempel drukt op de wereld.

Milieudefensie is er van overtuigd dat het kan en streeft naar een landbouw die nog eeuwenlang dienst kan doen, gebruikmakend van de natuurlijke kringlopen, zonder de Aarde te schaden. We pleiten daarom voor een **agro-ecologische landbouw**  met (h)eerlijk voedsel voor iedereen. Bij deze manier van landbouw bedrijven, neemt de boer de lokale omgeving en bijbehorende natuur als uitgangspunt. Een eenvoudig voorbeeld is het

Wat is agro-ecologische landbouw?

Bij agro-ecologische landbouw heeft de boer specifieke aandacht voor de lokale omstandigheden. Hij of zij heeft inzicht in bodem-, water- en klimaatomstandigheden en kennis van lokale gewassen, kruiden, insecten en het bodemleven. Daar waar de gangbare boer een plaag probeert te bestrijden, neemt de agro-ecologische boer de lokale rijkdom aan soorten als uitgangspunt en smeedt hen tot bondgenoten van zijn productie.

De basisprincipes van agro-ecologie bestaan uit:

- landbouw die gestoeld is op natuurlijke methoden. Zo ontstaat een gunstige wisselwerking tussen landbouw en het ecosysteem;

gebruik van lieveheersbeestjes om de bladluizen op rozen op een natuurlijke manier te bestrijden. Maar agro-ecologie kan ook op grote schaal worden toegepast. Zo kunnen planten of bomen gebruikt worden om gewassen te beschermen tegen ziekten.

Via agro-ecologische landbouw kan een gezonde en eerlijke landbouw met toekomst realiteit worden.

Dat bereiken we door:

- Een voedselvoorziening met een regionale focus;
- Een gezonde landbouw die door diversiteit weerbaar is;
- Eerlijk voedsel produceren, op een manier die recht doet aan mens en dier;
- Gezond te eten en een gezonde leefomgeving;
- Landbouwgrond primair te gebruiken voor de productie van voedsel.

In dit hoofdstuk lichten we deze punten verder toe. We laten zien wat we kunnen doen om de negatieve gevolgen van onze voedselvoorziening te verkleinen.

- het sluiten van kringlopen, zo mogelijk op het eigen perceel;
- minimale input van fossiele hulpbronnen zoals diesel en kunstmest;
- het bij elkaar brengen van gewasteelt en het houden van dieren. Hierbij ligt de nadruk op hoe gewassen en dieren elkaar kunnen versterken in plaats van op één plant of dier.

Agro-ecologie is nog veel meer: het is een sociale beweging waarbij nagedacht wordt over hoe individuen, gemeenschappen en samenlevingen kunnen komen tot een geslaagde opbouw van een duurzaam en rechtvaardig voedselsysteem.

1.1

Regionaal voedsel produceren, binnen de draagkracht van Nederland

Regionaal kun je het voedselsysteem ecologisch, sociaal en economisch optimaal organiseren

Onder een regionale landbouw- en voedselvoorziening verstaan we een landbouw die voornamelijk produceert voor de eigen regio. Milieudefensie streeft daarbij niet naar een gesloten economie, maar wel naar een zo groot mogelijke zelfvoorziening. De regio kan Europa (EU) betekenen omdat er op dit niveau landbouw- en handelsafspraken worden gemaakt, om te komen tot een zo groot mogelijke zelfvoorziening. Binnen Europa dient de productie zo dicht mogelijk bij de consument plaats te vinden. Zo krijgt lokale en regionale handel een positieve impuls. Handel blijft van belang, bijvoorbeeld voor tropische producten die niet in Europa geproduceerd kunnen worden. En andersom kan het ook zijn dat Arabische landen behoefte hebben aan Europese producten, omdat zij anders niet zelfvoorzienend kunnen zijn. Daarnaast streven we niet naar een zo klein mogelijke schaal, maar naar een optimale schaal om het voedselsysteem in ecologische, sociale en economische zin te organiseren. Dat kan regionaal, omdat we dan meer grip krijgen op het voedselsysteem, we er meer onderdeel van zijn en we ons meer verantwoordelijk voelen.

Regionaal is, weten waar je voedsel vandaan komt

De globalisering vergroot de afstand tussen producent en consument meer en meer. We hebben als burgers en consumenten geen grip meer op hoe ons eten wordt geproduceerd of waar het vandaan komt. Door de lange productieketens en vele schakels in de keten is het ondoorzichtig waar ons voedsel vandaan komt. Er is geen direct contact meer. De consument heeft niets te zeggen over zijn voedsel en partijen in de keten hebben nauwelijks persoonlijke controle (het is anoniem). Zo neemt eigen verantwoordelijkheid in de productieketen af en neemt fraude toe. Door voedselschandalen daalt het vertrouwen in het voedselsysteem en groeit de weerstand tegen landbouwindustrie. Door een meer regionale focus wordt de verbinding tussen producent en consument versterkt, krijgt voedsel identiteit en groeit het wederzijdse begrip en vertrouwen.



Regionaal kun je kringlopen sluiten

Ons menu wordt steeds internationaler. Ook alledaagse voedingsmiddelen zoals melk en eieren zijn allang geen puur Nederlandse producten meer: onze koeien en kippen eten voer dat van de andere kant van de wereld komt. Voor de productie van veevoer voor onze veehouderij zijn enorme landbouwgebieden in Zuid-Amerika in gebruik. De uitbreiding van deze gebieden gaat ten koste van regenwouden en savannes, leefgebieden van mensen en voedselproductie voor de eigen bevolking.

Met de massale import van veevoer worden mestvoerkringlopen verstoord. We importeren het veevoer, we exporteren een groot deel van de productie van zuivel, vlees en eieren en blijven hier zitten met een berg mest. Van de totale productie van vlees zuivel en eieren exporteert Nederland 70 procent. Terwijl we de bodem in Zuid-Amerika



+ Sluiten van kringlopen

In de landbouw voegt de boer regelmatig meststoffen toe aan de bodem om de voorraad voedingsstoffen op peil te houden. Met de oogst en afvoer van gewassen worden immers ook nutriënten afgevoerd en deze moeten weer worden aangevuld. In de huidige landbouw gebeurt dat veelal met kunstmest en vaak in overmaat om er zeker van te zijn dat de gewassen maximaal groeien. Kunstmest wordt echter gemaakt met mineralen, zoals fosfor, kalium en zink, die afkomstig zijn uit de mijnbouw en die raken op termijn op. Een toekomstbestendige landbouw is gebaseerd op het gebruik van dierlijke mest. Om te zorgen dat we de kostbare voedingsstoffen niet kwijtraken is het essentieel om de kringloop te sluiten. Dat betekent dat de door gewassen gebruikte voeding weer teruggebracht moet worden in de grond via mest. Een gesloten kringloop leidt tot een gezonde bodem: deze raakt niet uitgeput noch overvoerd.

Ofwel: de behoefte aan meststoffen voor de akkerbouw is in balans met de productie van meststoffen in de veehouderij. Het sturen van een kringloop en het beheren van de bodem is een complexe zaak. De samenstelling en hoeveelheid nutriënten zijn afhankelijk van het type bodem. Voor het sluiten van de kringloop geldt dan ook: hoe dichterbij, hoe beter.

+ Grondgebonden landbouw

Bij een grondgebonden landbouw zijn de mestbehoefte, voerproductie en mestproductie in balans: de kringloop wordt gesloten. De veestapel en akkerbouw zijn op elkaar afgestemd. Voor Nederland betekent een grondgebonden landbouw dat er minder voer geïmporteerd wordt, er minder vlees, zuivel en eieren geëxporteerd worden en een krimp van de veestapel. En mestverbranding en export is natuurlijk uit den boze. Dierlijke mest is een waardevol goed dat we graag benutten voor onze eigen voedselproductie. Het bevat waardevolle voedingsstoffen voor de bodem, die bij mestverbranding of vergisting verdwijnen.

uitputten groeit in Nederland het mestoverschot met als gevolg vervuiling van bodem, water en lucht en schade aan de natuur.

Wij pleiten voor het [sluiten van de kringloop](#) ⁺, zo dicht mogelijk bij huis; met een [grondgebonden landbouw](#) ⁺ die past binnen de draagkracht van Nederland. Bij een grondgebonden landbouw zijn mestbehoefte, voerproductie en mestproductie in balans: de kringloop wordt gesloten. Zo maken we vele voedselkilometers overbodig, verkleinen we onze voetafdruk ¹ en is beheer van bodemvruchtbaarheid hier en daar beter mogelijk.

Regionaal vraagt een ander handelsbeleid

De huidige vrijhandel brengt een regionale economie niet dichterbij. Sterker nog, het werkt internationale specialisatie in de hand: grondstoffen daar produceren waar de gemonetariseerde kosten het laagst zijn en de externe kosten worden afgewenteld op mensen en milieu. Zo heeft de Europese Unie een handelsafpraak met de Verenigde Staten. Daarin is de mogelijkheid om de teelt van graan en maïs te subsidiëren, uitgeruild tegen open grenzen voor eiwitrijke gewassen en geen subsidie voor Europese eiwitrijke gewassen.² Het gevolg is dat de Europese Unie jaarlijks maar liefst 80 procent van de totale eiwitconsumptie (meer dan 40 miljoen ton) importeert (vooral soja en maïsgluten).³ Dat maakt Europa sterk afhankelijk van import, terwijl er ruim voldoende landbouwgrond is om zelf eiwitten te telen.

Een ander handelsbeleid moet landen, regio's en gemeenschappen de ruimte bieden om voedselproductie te reguleren. Daarnaast moeten we er zo voor zorgen dat internationale overeenkomsten en verdragen voor mensenrechten, rechten van vrouwen, arbeid, milieu, klimaat en dierenwelzijn voorrang hebben op de huidige vrijhandelsafspraken.⁴

1.2

Een gezonde landbouw is weerbaar door diversiteit

Een gezonde landbouw is veerkrachtig en weerbaar

Natuur en landbouw worden steeds meer gescheiden benaderd, terwijl landbouw juist in verbinding staat met de natuur en onderdeel is van het ecosysteem. Er vindt een steeds verdergaande specialisering, intensivering en schaalvergroting plaats.

Dit leidt vaak tot meer **monoculturen** ⁺. Wanneer op hetzelfde stuk grond altijd hetzelfde gewas (plantensoort) verbouwd wordt, gaat dit ten koste van de bodemvruchtbaarheid en de weerbaarheid tegen ziekten en plagen. **Vruchtwisseling** ⁺, het op een perceel na elkaar telen van verschillende gewassen, kan de uitputting van de grond tegengaan en bodemziekten voorkomen. Monoculturen van bijvoorbeeld aardappelen, bieten en granen leiden tot vershraling van biodiversiteit en maken de gewassen vatbaarder voor ziekten en plagen. Met gebruik van kunstmest en landbouwgif wordt getracht dit systeem te controleren. Meer variatie door bijvoorbeeld mengteelten (en polyculturen) vermindert plagen en ziekten en maakt het systeem weerbaarder in ecologische en economische zin.

Hetzelfde geldt ook voor de veehouderij. De genetische variëteit bij dieren is enorm afgenomen, terwijl dat juist beter is voor de weerbaarheid. Fokkerijen hebben zich tegenwoordig toegespitst op productie (melk of vlees of eieren). Daardoor zijn dieren vatbaarder voor ziekten en is de afhankelijkheid van antibiotica⁵ groot.

Onze voedselvoorziening is op dit moment sterk afhankelijk van fossiele hulpbronnen. De productie van kunstmest kost veel (fossiele) energie.⁶ Tegelijkertijd worden de mondiale voorraden fosfaat schaars. Fosfaatkunstmest wordt geproduceerd uit fosfaat-erts en daarmee bedreigt de fosfaatschaarste de voedselproductie. Europa is afhankelijk van fosfaatimport uit andere werelddelen. Alleen Finland heeft een paar mijnen, maar daarmee kunnen we slechts voorzien in 10 procent van het huidige gebruik van Europa. Waar voor fossiele energie andere bronnen beschikbaar zijn, is er voor fosfaat geen alternatief.⁷ Onderzoekers chatten in dat de fosforreserves volledig zijn uitgeput over 50 - 400 jaar.



Nederland, omgeving Roermond.

Boer bespuit zijn veld met prei met bestrijdingsmiddel.

FOTO: MICHEL WIJNBERGH

Een gezond ecosysteem is veerkrachtig en weerbaar. Milieudefensie wil daarom naar een landbouwsysteem toe dat aansluit bij de werking van het ecosysteem. Dit betekent dat we landbouw los moeten koppelen van fossiel energiegebruik en kunstmest en dat we meer aandacht moeten hebben voor bodemgezondheid en diversiteit. Dit kan onder meer door een ruime **vruchtwisseling** ⁺. Zo vergroot je binnen de akkerbouw de diversiteit en veerkracht. Je benut en hergebruikt de voedingsstoffen die in de grond zitten optimaal en de voortplantingscyclus van ongedierte, onkruid en ziekten wordt effectief doorbroken. Diverse systemen zijn weerbaarder en diversiteit zorgt voor veerkracht in het boerenbedrijf én geeft meer kansen en stabiliteit in de markt.



Diversiteit door vruchtwisseling en mengteelten (polyculturen)

Vruchtwisseling is het op een perceel na elkaar telen van verschillende gewassen om bodemziekten te voorkomen. Pas na enkele jaren komt hetzelfde gewas weer op het perceel terug. Ook is vruchtwisseling belangrijk voor de bodemvruchtbaarheid, de bodemstructuur en het tegengaan van onkruid.⁸

Een gezonde landbouw past binnen de grenzen van onze Aarde

De productiviteit van landbouwgrond neemt wereldwijd af door de effecten van klimaatverandering en door **bodemdegradatie** +. Landbouw en veeteelt dragen voor 25 procent bij aan klimaatverandering.⁹ Kijken we naar de bijdrage van voedsel, dan is deze nog hoger door verwerking, verpakking en transport. Bovendien is de voedselvoorziening voor 60 procent verantwoordelijk voor het verlies aan biodiversiteit. Ook wordt 70 procent van de totale waterconsumptie gebruikt voor de irrigatie van landbouwgronden.

+ Bodemdegradatie

Wereldwijd gaat er veel landbouwgrond verloren door degradatie van de bodem.¹² Door de uitspoeling van mineralen, door winderosie, verzilting en verwoestijning wordt de bodem onbruikbaar. Oorzaken zijn: boskap op hellingen, te weinig bemesten of juist te veel, overmatige irrigatie of juist een gebrek aan zoet water, mechanische grondbewerking of te weinig afwisseling van gewassen.

Tot op heden neemt het totale mondiale landbouwareaal niet af omdat het tempo van nieuwe ontginningen harder gaat dan het tempo van het degraderen van gronden. Dit gaat echter ten koste van natuur en biodiversiteit. Bovendien komt het einde van de mogelijkheid om nieuwe landbouwgrond aan te maken in zicht.

In Europa komt een derde van het waterverbruik voor rekening van de landbouwsector.¹⁰ De veehouderij draagt voor een belangrijk deel bij aan deze overbelasting.

In Nederland neemt als gevolg van schaalvergroting door overbemesting van de grond, vervuiling van het water en het verdwijnen van landschapselementen de diversiteit van de natuur af. We zien minder bloemen en meer brandnetels. Het aantal bijen, vlinders en boerenlandvogels daalde de afgelopen decennia flink.¹¹ De schaalvergroting en intensivering, die ten grondslag ligt aan deze problemen zet door en dat zal leiden tot nog meer vervuiling en nog minder diversiteit op het platteland. Steeds meer mensen op het platteland verenigen zich om zich te verzetten tegen de overlast en de schade aan hun leefomgeving.

Het is niet alleen de productiewijze, ook onze consumptie legt een te groot beslag op onze Aarde. Van de 6,2 gha voetafdruk van de Nederlander wordt 30-40 procent veroorzaakt door de consumptie van voedsel. Een gezonde landbouw vraagt naast een andere productiewijze daarom ook een ander consumptiegedrag.

*Mest wordt geïnjecteerd in een weiland.
Vervuiling door overbemesting tast natuur aan.*

FOTO: MICHEL WIJNBERGH



1.3

Een voedselsysteem dat rechtvaardig is voor mens en dier

Rechtvaardig betekent gezond en voldoende voedsel voor iedereen

Honger en ondervoeding zijn een dagelijkse realiteit voor velen. Meer dan 1 miljard mensen lijdt aan ondervoeding terwijl een zelfde aantal last heeft van overgewicht. Honger en overgewicht zijn voor een groot deel het gevolg van een ongelijke voedselverdeling en consumptie. Er is voldoende voedsel om de hele wereldbevolking te voeden, maar daarvoor moet het systeem wel op de schop.

Milieudefensie streeft naar een eerlijke verdeling van voedsel en recht op voedsel (voedselsoevereiniteit¹³). Het recht op voedsel betekent dat aan mensen ook ruimte wordt geboden om zelf toegang tot voedsel te krijgen en het recht op zeggenschap over je eigen voedsel. Om dat te bereiken is naast een andere manier van produceren ook een andere manier van consumeren noodzakelijk. Een consumptiepatroon waarbij de draagkracht van de Aarde **eerlijk is verdeeld** . Groot-schalige teelten van monoculturen zoals soja, palmbomen en suikerriet in landen in het Zuiden voor ónze voedsel-, veevoer- en brandstofvoorziening moeten dan aan banden worden gelegd. Dan behoudt ook de lokale bevolking voldoende ruimte om eigen voedsel te verbouwen.

Ruimte voor natuurlijke gedrag van dieren

Nederland telt nu al 116 miljoen landbouwdieren.¹⁴ Veel van deze dieren, met name die uit een megastal, komen nooit buiten, kunnen niet wroeten en zien (vrijwel) geen daglicht. Staarten worden zonder verdoving afgeknipt en hoektanden ingekort. Aan de natuurlijke behoeften van het dier wordt niet voldaan, waardoor de dieren allerlei vormen van stress en tegennatuurlijk gedrag gaan vertonen. Deze manier van vee-teelt heeft weinig meer met landbouw te maken en de weerstand ertegen neemt toe.

Milieudefensie wil dat op ethisch verantwoorde wijze wordt omgegaan met dieren, een manier die recht doet aan dieren. Dat betekent dat ze de ruimte moeten krijgen om hun natuurlijke gedrag te vertonen zonder stress. Zo zijn zij weerbaar en is antibiotica onnodig.



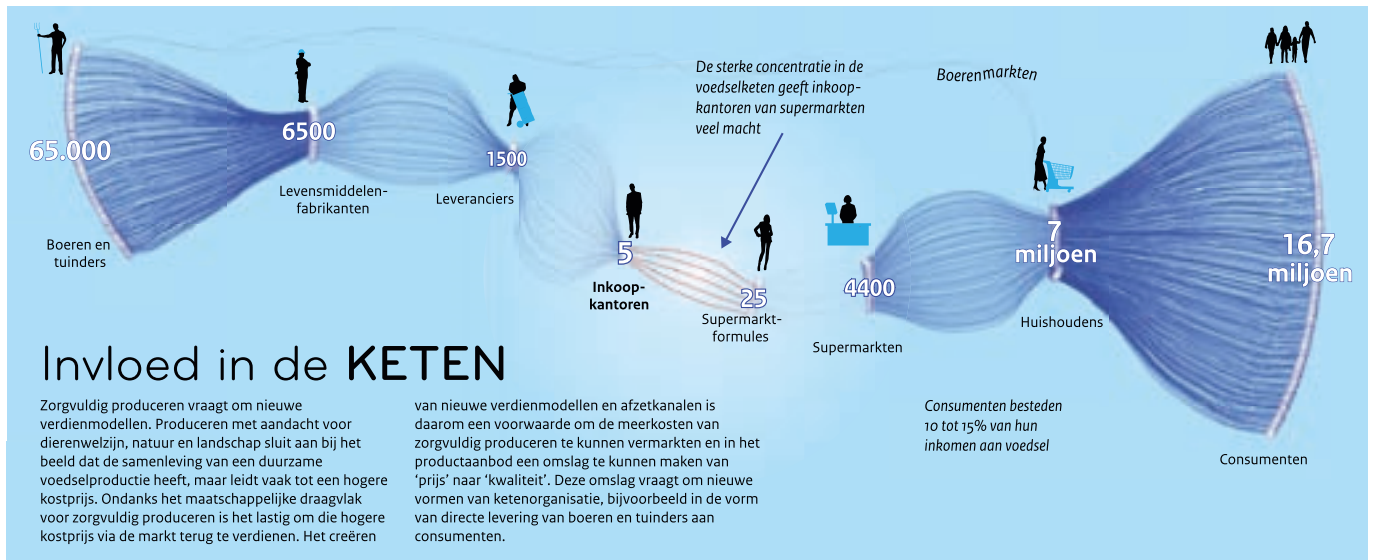
Eerlijke voedselprijzen, gebaseerd op werkelijke kosten

Onze voedselketen wordt gedomineerd door grote supermarktketens die de prijzen bepalen. De winst in de keten wordt niet eerlijk verdeeld. Er is een groot verschil tussen de prijs die de boer krijgt voor zijn product en wat de consument er uiteindelijk voor betaalt. Door machtsconcentratie staan voedingsindustrie en supermarkten steeds sterker tegenover enerzijds boeren en anderzijds consumenten.



Eerlijke Aarde aandeel

De ecologische voetafdruk van Nederland is veel te groot (ongeveer 6 ha) waardoor we het voor anderen onmogelijk maken hun eerlijke Aarde aandeel te benutten. Het eerlijke Aarde aandeel is het beschikbare areaal dat voor iedereen gelijk is en wordt berekend door de biocapaciteit van de Aarde van 11,3 miljoen hectare te delen door het aantal aardbewoners. Het eerlijke Aarde aandeel is momenteel ongeveer 1,8 ha per persoon. Dus is een drastische krimp van onze voetafdruk nodig, en wel op korte termijn. Bij de groei van de wereldbevolking neemt het eerlijke Aarde aandeel af.



BRON: PLANBUREAU VOOR DE LEEFOMGEVING

Het voedsel in Nederland is veel te goedkoop. De werkelijke kosten die gemaakt worden, zijn niet in de prijs inbegrepen maar worden afgewenteld op de maatschappij. Zo komen de kosten van de vervuiling van water terecht bij drinkwaterbedrijven en betalen wij via belastingen voor dierziektebestrijding. Ook worden de kosten van de schade die we veroorzaken door onder meer klimaatverandering en vernietigen van natuurgebieden, niet in de prijs meegenomen.

FOTO: MICHEL WIJNBERGH



Bovendien leeft circa 50 procent van de Nederlandse boeren onder de armoedegrens¹⁵, omdat veel kosten ook op hen worden afgewenteld.

Milieudefensie vindt het belangrijk dat voedsel rechtvaardig, respectvol en in balans met de Aarde geproduceerd wordt. Dieren, mensen en onze planeet mogen niet worden uitgebuit. We willen een rechtvaardig voedselsysteem waar de prijs eerlijk verdeeld is. Dan komen externe kosten niet terecht bij de maatschappij of toekomstige generaties. Boeren krijgen een beter inkomen en de ratrace naar schaalvergroting als oplossing voor hun lage inkomsten houdt op. Milieudefensie pleit voor een omschakeling naar kwaliteitsproducten met een hogere toegevoegde waarde in plaats van zoveel en zo goedkoop mogelijk produceren.

1.4

Gezond eten leidt tot een gezonde leefomgeving

Gezond houdt in: alleen eten wat je nodig hebt

Steeds meer mensen eten ongezond en lijden mede als gevolg daarvan aan overgewicht en daaraan gerelateerde diabetes, hart- en vaatziekten en andere chronische ziekte. We eten niet alleen te veel, we eten ook te veel dierlijke eiwitten. Voor de productie van alleen al vlees is vele malen meer land en water nodig dan voor de productie van plantaardige producten. Als Westerse consument kunnen we minder dierlijke (vlees, zuivel, eieren) en meer plantaardige producten eten. En we kunnen minder consumeren, precies zoveel als we nodig hebben. Dat is gezonder voor zowel onszelf als de Aarde.

Alleen eten wat we nodig hebben, betekent ook minder voedsel verspillen. Een vierde tot een derde van al het geproduceerde voedsel gaat verloren. Bij de helft van de voedselverspilling gaat het om graanproducten. Ook fruit en groente verdwijnt vaak in de vuilnisbak. Het gaat in alle stadia mis: bij de productie, het vervoer, de opslag en de consumptie.¹⁶ De grootste verspilling vindt plaats in de Westerse landen met name in de voedselverwerking, de retail en bij huishoudens.

Een gezonde leefomgeving is een schone, veilige en groene leefomgeving

In Nederland verslechtert de leefbaarheid op het platteland.¹⁷ Denk aan de toenemende gezondheidsrisico's door het groeiend aantal landbouwdieren, door de uitstoot van fijnstof, besmetting met Q-koorts en **antibiotica-resistentie** .

We worden ziek van onze omgeving omdat de concentratie landbouwdieren zo hoog is en omdat we veel landbouwgif gebruiken, in drukbevolkte gebieden. De effecten van dit gif voor omwonenden worden enerzijds onderschat.¹⁸ Anderzijds zijn boeren in steeds grotere mate afhankelijk van chemie en is het gebruik van landbouwgif een normale praktijk.

We kunnen de milieubelasting van ons voedsel verlagen door te kiezen voor lokaal, seizoensgebonden en biologisch eten. Om problemen veroorzaakt door de veehouderij aan te pakken, pleiten we voor een kleinere veestapel. De problemen met landbouwgif kunnen worden opgelost door biologisch te telen en gebruik te maken van wat de natuur ons biedt, zoals biologische plaagbestrijding.



Antibiotica-resistentie

Antibiotica-resistentie betekent dat bepaalde bacteriën niet meer gevoelig zijn voor de werking van een of meer antibioticumsoorten. Ze hebben zichzelf beschermd en als ze resistent zijn, blijven ze dus leven. Doordat het antibioticum de gevoelige bacteriën wel doodt, ontstaat er voor de resistente extra ruimte om zich te vermenigvuldigen. Een infectie door resistente bacteriën is moeilijk te behandelen, omdat het antibioticum de bacteriën niet meer kan doden of remmen in hun groei.

Door verkeerd antibioticagebruik, kunnen steeds meer bacteriën de werking van antibiotica weerstaan. In Europa sterven jaarlijks 25.000 mensen omdat de antibiotica niet aanslaan.¹⁹ De veehouderij levert een belangrijke bijdrage aan dit probleem. De grote hoeveelheid antibiotica en de regelmaat waarmee de middelen worden gebruikt, leidt tot bacteriële resistentie.²⁰ In de veehouderij wordt per dosering 2 tot 7 maal zoveel gebruikt in vergelijking met de toepassing van antibiotica bij mensen.²¹

1.5

Alle landbouwgrond is nodig voor voedselproductie

Terwijl de productiviteit van landbouwgrond afneemt en de wereldbevolking groeit, wordt de concurrentie om landbouwgrond alsmaar groter. Niet alleen voor het verbouwen van voedsel voor mensen, maar ook voor veevoer. Op zoek naar alternatieven voor fossiele energie is er bovendien een groeiende vraag naar biobrandstoffen, waarvoor onze schaarse landbouwgrond wordt gebruikt. En ook vezels voor kledingstoffen concurreren met voedsel om grond.

De intensieve landbouw loopt steeds meer tegen grenzen aan. Dierziekten (Q-koorts, vogelpest) en resistente bacteriën leiden tot angst bij de bevolking. Toenemende gevallen van fraude in de voedselketen leiden er toe dat consumenten twijfelen over de veiligheid van hun voedsel.

Kortom, er is veel mis met ons voedselsysteem: ondanks, of eigenlijk dankzij, het kunst- en vliegwerk in de huidige industriële landbouw lukt het niet om de wereld te voeden. Verdere **intensivering** + leidt tot nog meer problemen en minder boeren. De natuur, het milieu, de boeren en de burgers zijn de dupe. Zolang we problemen blijven aanpakken als deelproblemen, en het grote geheel uit het oog verliezen, zitten we op een doodlopend spoor.



'Intensification trap'

Het gangbare landbouwsysteem zit gevangen in een negatieve spiraal van almaar verder intensiveren. Titonell (2013) noemt dit de 'intensification trap'.¹⁸ De gangbare landbouw kan nu de wereld al niet voeden. Als we op deze wijze doorgaan, zijn straks 113 miljard vaten olie per jaar nodig om voldoende voedsel te produceren om 9 miljard monden te voeden.²³ In 12 jaar tijd zou volgens Titonell de huidige olievoorraad dan op zijn.

Titonell pleit voor extensivering van de landbouw in Europa en de Verenigde Staten, maar

Wij vinden dat voedsel, als eerste levensbehoefte, op de eerste plaats staat. Het waarborgen van voedselzekerheid bepaalt de volgorde van wat je op je akkers verbouwt. Voedsel staat in hiërarchie boven veevoer, vezelgewassen en biobrandstoffen.²²

Energie kan op andere manieren opgewekt worden (zon en wind) en vezels voor stoffen kunnen in een gewasrotatie meegenomen worden, bijvoorbeeld door hennep te telen. Bovendien valt er veel ecologische winst te halen in recycling van kleding. Door minder dierlijke productie te consumeren is minder land nodig voor veevoer.



FOTO: AFNR / SHUTTERSTOCK.COM

Mega soja-oogst. Om ons vee te voeren importeren we veevoer-soja uit Zuid-Amerika. Voor het verbouwen hiervan wordt op grote schaal regenwoud gekapt.

voor ecologische intensivering van de landbouw in opkomende economieën in Afrika en Azië. De groei van de voedselproductie moet vooral komen van de kleinschalige boeren in ontwikkelingslanden, die nu al het leeuwendeel van het voedsel in de wereld produceren. Die moeten niet eenzijdig gewassen gaan (geen monocultuur) verbouwen, maar via gewasrotatie en andere ecologische principes de landbouw en veeteelt ontwikkelen. Om de wereldbevolking te voeden, moet het voedsel daar worden geproduceerd waar het wordt geconsumeerd.

HOOFDSTUK 2

Samen werken richting een agro-ecologische landbouw

Er ligt een enorme uitdaging voor de toekomst. De vraag naar voedsel groeit door de uitdijende wereldbevolking én de stijgende welvaart. En daarmee neemt de vraag naar grondstoffen toe. Het is overduidelijk dat het radicaal anders moet: een verandering naar een agro-ecologische landbouw- en voedselvoorziening.

2.1

Het voedselsysteem veranderen is complex

Een systeemverandering komt tot stand door een complexe interactie tussen structuur (hoe we ons systeem georganiseerd hebben), cultuur (onze waarden en normen) en onderstroom (initiatieven). Veranderingen in de cultuur beïnvloeden de structuur en stimuleren de onderstroom van nieuwe initiatieven. Het bestaande systeem en de onderstroom reageren op elkaar. Als de verandering in cultuur ver genoeg is, de bestaande structuur voldoende verzwakt en de onderstroom sterk is, ontstaat een kantelpunt.²⁴

2.2

Omschakelen naar een eerlijke economie: anders denken, anders doen (structuur)

Van vrijemarktdenken naar een rechtvaardige economie

Het huidige vrijemarktdenken²⁵ is dominant in het voedselsysteem en dit is een belangrijke oorzaak van de sociale en ecologische problemen. Groei en winstmaximalisatie staan voorop en kosten worden afgewenteld op de samenleving en toekomstige generaties. Meestal zijn de negatieve gevolgen ver weg het grootst. Het doel van de economie zal moeten veranderen in het rechtvaardig verdelen van bestaansmiddelen in plaats van productieverhoging en winstmaximalisatie.



FOTO: BOTH ENDS

In een eerlijke economie is de productie zodanig gereguleerd dat de belangen van werknemers, burgers en het milieu gewaarborgd zijn. Om dit te bereiken moeten we de echte prijs van ons voedsel gaan betalen. Dat betekent dat ook de maatschappelijke en milieukosten in de prijs zijn meegenomen. Daarnaast moeten we de economie omvormen naar een kringloop-economie, waar hergebruik van grondstoffen het uitgangspunt is. Daar kan de overheid met regelgeving voor zorgen.

Een voedselbeleid voor een eerlijke en gezonde voedselvoorziening

De overheid heeft een belangrijke rol te vervullen. Dit vraagt een verandering van landbouw naar voedselbeleid. De overheid heeft nu beleid gericht op productie (landbouwbeleid), handelsbeleid en beleid gericht op de consumptie (voorlichting over gezonde voeding). Dit leidt niet tot een eerlijke en gezonde voedselvoorziening voor iedereen binnen milieugrenzen.

Het beleid is gefragmenteerd en houdt te weinig rekening met de verwevenheid en tegengestelde belangen van productie, handel en consumptie. Laat staan dat de overheid hiermee de grote uitdagingen op het gebied van de ecologische houdbaarheid, volksgezondheid en de robuustheid van de voedselvoorziening aanpakt. Nee, er is een nieuwe aanpak nodig vanuit een integraal voedselbeleid.²⁶

2.3 Onze ideeën over produceren en consumeren (cultuur)

Langzaam moet ons idee over hoe wij ons voedsel produceren en consumeren veranderen. Ons landbouwsysteem is steeds verder losgeraakt van de natuur. Het is een industrie geworden, die daarbij ook sterk afhankelijk is van industrie (multinationals), door de hoge inputs van fossiele energie en grondstoffen. We moeten toe naar het besef dat landbouw een onderdeel dient te zijn van de natuur.

Ten tweede is ons consumptiepatroon niet gezond voor onszelf en niet houdbaar vanwege een oneerlijk beslag dat we leggen op de Aarde. Daarom moeten we de productiewijze van ons voedsel veranderen richting agro-ecologie; regionaal, divers, rechtvaardig en gezond. Onze voedselconsumptie heeft een belangrijke bijdrage aan onze ecologische voetafdruk. Door anders te eten kunnen we onze voetafdruk drastisch verlagen. Belangrijke maatregelen daarbij zijn vermindering van verspilling, dierlijke producten vervangen door plantaardige producten en minder consumeren.

+ Community Supported Agriculture (CSA)

Bij deze inspirerende samenwerking tussen boer en consument slaan boer en consument de handen ineen. Zij maken een aantal afspraken over de productie: ze delen de oogst en de kosten en de prijsvorming is transparant. Aan het begin van het seizoen koopt de consument een oogstaandeel. Zo is de boer verzekerd van haar of zijn afzet. De leden genieten niet alleen van gezonde, verse en betaalbare biologische producten, maar ook van het sociale leven op en rond het boerenbedrijf.

Voorbeelden: De Birkenhof in Soest (www.hetderdeerf.nl), De Vrije Akker in Lottum (www.devrijeakker.nl) en De Oosterwaarde in Diepenveen (www.oosterwaarde.nl)

2.4

Veranderen doen we van onderaf (onderstroom)

Steeds meer mensen nemen het heft in eigen hand: ze gaan het (lokaal) zelf doen in vindingrijke en inspirerende samenwerkingsverbanden die de afstand tussen boer en burger verkleinen. Denk aan stadslandbouw, volkstuinten, groente-abonnementen, boerenmarkten, zelfpluktuinen, voedselcoöperaties en [Community Supported Agriculture](#) +.

Door de groeiende onrust over de gezondheidseffecten van de huidige landbouw laten mensen zich meer en vaker horen. Zo zijn er initiatieven tegen gif en de [intensieve veehouderij](#) +. En ook ons consumptiepatroon verandert. In Nederland eten mensen steeds minder vlees, er komen meer flexitariërs en de verkoop van biologische producten groeit jaar na jaar.²⁷ Dit alles beïnvloedt onze voedselcultuur. De roep om een meer rechtvaardige voedselproductie en een circulaire economie²⁸ klinkt steeds luider en moet worden opgepikt door de politiek.

+

Verzet tegen de intensieve veehouderij

In de Peel, het grensgebied tussen Oost-Brabant en Noord-Limburg, verzet Stichting Mens, Dier & Peel zich met hand en tand tegen de intensieve veehouderij. Zo startten zij het 'Burgerinitiatief Megastallen-Nee' waarbij zij 34.000 handtekeningen verzamelden en aanboden aan het provinciebestuur van Noord-Brabant. De Peel is de regio met de hoogste veedichtheid van Europa. De bewoners ondervinden veel overlast van de veehouderij. Het eens zo ecologisch waardevolle gebied is veranderd in een agrarisch industrieterrein.

Meer informatie: www.knakdeworst.nl

HOOFDSTUK 3

Milieudefensie gaat uit van de kracht van mensen

De onderstroom groeit. Echter voordat een nieuwe voedselcultuur ook de structuur beïnvloedt en we het kantelpunt bereiken naar een verandering van het voedselsysteem, is meer nodig.

3.1 Met mensen wil Milieudefensie het systeem veranderen

Milieudefensie is een grassroots-organisatie; een organisatie die uitgaat van de verlangens en de kracht van mensen, die vorm geeft aan de cruciale rol die mensen hebben bij het tot stand brengen van maatschappelijke verandering.

Team Duurzaam Voedsel van Milieudefensie voert campagnes met stevige standpunten die problemen agenderen en alternatieven aandragen. We laten regelmatig van ons horen en trekken via sociale, regionale en landelijke media aan de bel als we vinden of constateren dat het ergens misgaat, ofwel in de keten, ofwel in gemeenten, provincies, Den Haag of Brussel. We willen ook de aanjager zijn die boeren, burgers, organisaties, bedrijven en overheid met elkaar verbindt zodat oplossingen écht binnen handbereik komen.

Milieudefensie zet met haar campagnes in op systeemverandering door de onderstroom te laten groeien en/of te mikken op een cultuurverandering. Samen moeten we er op wijzen dat het huidige systeem niet voldoet aan onze wensen en normen. Door bijvoorbeeld met grote aantallen burgers bij de bouw van stallen eisen te stellen aan milieu- en dierenwelzijn, voorkomen we de komst van megastallen en ondermijnen we de verdere industrialisering van de landbouw. Daarbij is het ook van belang dat we hardnekkige **mythes** + die de huidige situatie in stand houden, doorbreken.

+ Mythe: “De Nederlandse landbouw is de motor van de economie.”

Niet waar. De primaire sector draagt slechts voor 2 procent bij aan het Bruto Nationaal Product. De bijdrage van de landbouw aan de economie is vooral indirect, via de toeleverende en verwerkende industrie.²⁹ Elke dag stoppen boeren met hun bedrijf: het aantal is sinds 2000 afgenomen van 97 naar 67 duizend bedrijven.³⁰ (Deels door gebrek aan opvolging, deels door faillissementen.)

+ Mythe: “Intensieve landbouw is nodig om de wereld te voeden.”

Integendeel. Het huidige landbouwsysteem is niet in staat alle wereldburgers te voeden. De Nederlandse intensieve productie van bijvoorbeeld vlees, zuivel en eieren is afhankelijk van een groot landbouwareaal elders in de wereld. Boeren in Zuid-Amerika worden van hun land verjaagd om plaats te maken voor uitgestrekte sojaplantages: voor het veevoer voor ónze landbouwdieren. Zo kunnen kleine boeren dáár geen voedsel verbouwen voor hun eigen gezin en gemeenschap en vervallen in armoede en neemt de lokale voedselvoorziening af. Dus: de Nederlandse productie verkleint de mogelijkheden voor mensen elders om aan gezond en betaalbaar voedsel te komen.



FOTO: FRIENDS OF THE EARTH



Mythe: “Voedsel hoort goedkoop te zijn.”

Op het eerste gezicht lijkt ons voedsel goedkoop. We vergeten dan even dat de maatschappij de industriële landbouw enerzijds flink subsidieert en anderzijds aanzienlijke kosten maakt bij het opruimen van de vervuiling. Zo moet hier water gezuiverd worden van mest- en gifresten en moeten zoönosen (bijvoorbeeld Q-koorts) en antibioticaresistentie worden bestreden. Elders wordt oerwoud vernietigd en worden boeren van hun land verdreven. De ‘externe kosten’ zijn dus niet doorberekend in het eindproduct. Biologische producten zijn dus niet ‘duur’ maar hebben een reëlere, eerlijkere prijs.

3.2

Milieudefensie focust op veehouderij

Uit bovenstaande blijkt dat er veel stappen nodig zijn om een omslag te maken naar een duurzame landbouw. Wij hebben gekozen om onze pijlen te richten op de veehouderij. Uit onze analyse blijkt dat de productie van dierlijke producten de grootste boosdoener is als het gaat om het beslag op de Aarde. Hier zien we dan ook de meeste mogelijkheden om winst te boeken, in zowel productie en consumptie als in voedselverdeling. Daarnaast is de onvrede bij burgers en consumenten over de intensieve veehouderij groot, waardoor er veel draagvlak is om hiermee aan de slag te gaan.

Een grondgebonden, regionaal georiënteerde veehouderij

Om onze veehouderij meer richting een agro-ecologisch systeem te veranderen, pleit Milieudefensie voor een grondgebonden, regionaal georiënteerde veehouderij. Dit betekent voor Nederland dat de veehouderij moet krimpen naar een schaal en omvang die past bij Nederland en de lokale omgeving en produceert binnen de milieugrenzen. Dit betekent ook dat veevoer in de regio van Noordwest Europa geteeld moet worden zodat kringlopen zo dicht mogelijk bij huis gesloten kunnen worden.

Onze strategie richt zich op een systeemverandering door bestaande systemen te kantelen en door tegelijkertijd nieuwe oplossingen te realiseren. Voor het sluiten van de mondiale kringloop volgen wij twee sporen: de vermindering van de import van veevoer door de productie van veevoer dichtbij huis én het verkleinen van de veestapel in Nederland.

1 In plaats van soja te importeren uit Zuid-Amerika maken we ons hard voor veevoer uit onze eigen regio (Nederland, Noordwest-Europa). Door ons vee met lokaal veevoer te voeden, verkleinen we de ecologische impact van ons vlees en onze zuivel en eieren enorm

Daarmee zetten we een cruciale stap op weg naar het sluiten van kringlopen. Als eerste willen we dat de regionale teelt van veevoer wordt gezien als een oplossing voor (een deel van) de problematiek in de veehouderij. Dat wil zeggen dat deze oplossing breed bekend is en door verschillende partijen (overheid, veehouders, akkerbouwers, zuivelproducenten) praktisch en financieel wordt ondersteund. We voelen ons verantwoordelijk om na te gaan welke effecten dit heeft op inkomensverliezen in het Zuiden en daar oplossingen voor te zoeken.

2 Daarnaast zetten we ons in voor het verkleinen van de Nederlandse veestapel zodat deze past binnen de draagkracht van Nederland. Wij zien dit als een belangrijke stap richting het oplossen van het mestoverschot en het verkleinen van de milieu-impact buiten onze landsgrenzen. Belangrijk daarbij is dat ook boeren een toekomst hebben met eerlijke prijzen. Hiervoor is het noodzakelijk dat de rijksoverheid het verkleinen van de veestapel als doelstelling opneemt in het beleid.



De Nederlandse veehouderij op de schop!

De veehouderij draagt mondiaal voor 20 procent bij aan de uitstoot van broeikasgassen.³¹ De grootschalige teelt van veevoer legt een groot beslag op landbouwgrond. Zo is de sojateelt verantwoordelijk voor de kap van regenwoud, uitputting van de bodem, vervuiling door landbouwgif en landroof. In Nederland zorgt de veehouderij voor een mestoverschot, luchtvervuiling, stank, problemen met de volksgezondheid én megastallen tasten ons landschap aan. En dat terwijl 70 procent van de in Nederland geproduceerde zuivel-, eieren- en vleesproducten wordt geëxporteerd. Dit systeem moet op de schop.

3.3

Een gezonde veehouderij met regionaal veevoer en een kleinere veestapel

Voor de omslag naar een grondgebonden en gezonde veehouderij die past bij Nederland werken we, zoals gezegd, aan twee sporen: regionaal veevoer en minder dieren in de veehouderij. Hieronder vind je op hoofdlijnen onze aanpak.

Regionaal veevoer: we laten zien dat het kan!

In het spoor van regionaal veevoer werken we aan het forceren van een doorbraak in de teelt van veevoer in Nederland (als alternatief voor importsoja). Dit doen we door het ontwikkelen van pilots, door lobby en kennisuitwisseling. Hierbij werken we aan het alternatief; we laten zien dat het kán en brengen het in de praktijk.

Milieudefensie brengt de spelers in de keten bij elkaar om dierlijke producten, zoals zuivel en eieren, te produceren op basis van lokaal geteeld veevoer. Dit doen we aan de hand van pilots verspreid over het land, waarbij akkerbouwers, melken pluimveehouders, zuivelproducenten en supermarkten samenwerken en afspraken maken. Zo zorgen we ervoor dat er concrete producten met een lagere milieu-impact op de markt komen. Hiermee doorbreken we de patstelling en zetten we de eerste stap op weg naar een duurzame, lokaal georiënteerde voedselvoorziening. Door burgers en consumenten te betrekken krijgen de nieuwe producten een vliegende start.

Voor het vergroten van draagvlak én om ervoor te zorgen dat de pilots navolging krijgen, stimuleren we kennisuitwisseling over het telen van eiwitrijk veevoer in onze regio. We maken deze kennis en ervaring toegankelijk voor alle relevante spelers (bedrijven, boeren, wetenschap, overheden), laten de 'best practises' zien en brengen de behoefte aan (praktijk)onderzoek in kaart.



FOTO: MICHEL WIJNBERGH



In 2013 introduceerde Milieudefensie de Kleine Hoefprint-kaas. De kaas is gemaakt met melk van koeien die alleen regionaal veevoer eten.

FOTO: MICHEL WIJNBERGH

Een kleinere veestapel: zichtbaar maken van zorgen over groei en wil te veranderen

Milieudefensie laat enerzijds zien dat de maatschappelijke weerstand tegen de huidige veehouderij groot is. Veel mensen worden geraakt door de groei en schaalvergroting van de veehouderij. Ze maken zich zorgen om hun gezondheid, ervaren hinder (bijvoorbeeld stank) en maken zich kwaad over het gebrek aan dierenwelzijn en megastallen in het landschap. Milieudefensie wil deze weerstand versterken door deze te verbinden en zichtbaar te maken.

Anderzijds tonen we aan dat mensen verandering willen. We werken hierbij samen met een coalitie van lokale (burger)initiatieven. Daarnaast zoeken we bondgenoten onder andere (boeren)organisaties. Zo versterken we elkaar. Door het lokale geluid te laten zien en horen in Den Haag, krijgt onze oproep voor een kleinere veestapel meer kracht.

Kortom: Milieudefensie wil krachten bundelen en versterken. We brengen de roep om een gezonde veehouderij in het politieke en maatschappelijk debat, zodat het gaat gonzen. Zo wordt het onmogelijk deze te negeren.

Noten:

- 1) W.Sukkel, S.van Dijk en K. van Wijk, 2014. Duurzaamheid van een regionale voedselketen Energieverbruik, emissie van broeikasgassen en voedsel voertuigkilometers voor de keten Oregional – Sint Maartenskliniek, WUR. <http://edepot.wur.nl/299919>
- 2) Europese Commissie, 2011. Oilseeds and protein crops in the EU. http://ec.europa.eu/agriculture/cereals/factsheet-oilseeds-protein-crops_en.pdf
- 3) J.W. van Gelder, B. Kuepper en M. Vrins, 2014. Achtergrondrapport Sojabarometer 2014, Proximo p.9, <http://141.105.120.208/dsc/wp-content/uploads/2014/04/Soy-Barometer-2014.-A-Researchreport-for-the-Dutch-Soy-Coalition.pdf>
- 4) Alternative Trade Mandate; www.alternativetrademandate.org/wp-content/uploads/2012/06/ATM-Vision-Paper.pdf
- 5) PBL, CBS & Wageningen UR, 2013. Gebruik van antibiotica in de veehouderij en resistentie, 1999 – 2011, Den Haag/Wageningen: PBL & CBS/Wageningen WUR.
- 6) 30 – 50 GJ /ton ammonia NH₃; dit komt overeen met ruim 5 vaten ruwe olie NMI, 2010. Inventarisatie klimaatvriendelijke kunstmest. www.rvo.nl/sites/default/files/bijlagen/Inventarisatie%20klimaatvriendelijke%20kunstmest%20-%20Rappart%20-%20november%202010.pdf
- 7) Platform Landbouw, Innovatie en Samenleving, 2014. Geopolitiek rond grondstoffen voor landbouw en voedsel. Deel: Advies aan de staatssecretaris van Economische Zaken en aan de Europese Commissie. Culemborg
- 8) J.A.A. van Zuilichem, 2006. Diversiteit door stabiliteit. Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V., Lelystad. <http://edepot.wur.nl/22599>
- 9) FAO, 2006. Livestock's long shadow. Food and Agricultural Organization of the United Nations (FAO), Rome. & PBL, 2010. Voedsel, biodiversiteit en klimaatverandering. Mondiale opgaven en nationaal beleid. Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), Den Haag. www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/Voedsel-biodiversiteit-klimaatverandering_500414004.pdf en PBL, 2010. Rethinking Global Biodiversity Strategies. PBL, Den Haag/Bilthoven
- 10) www.eea.europa.eu/nl/articles/water-voor-de-landbouw and www.fao.org/nr/water/aquastat/water_use/index.stm
- 11) In de afgelopen twintig jaar nam de stand van boerenlandvogels gemiddeld met meer dan 50% af. Weidevogels zijn sterk in aantal afgenomen. De stand van scholekster, Kievit en grutto is nu 40-70% lager dan in 1990. Bron: Sovon Vogelbalans 2011. www.sovon.nl/sites/default/files/doc/Vogelbalans_2011.pdf.
- 12) www.fao.org/docrep/u8480e/u8480e0d.htm
- 13) Het recht van volkeren op een gezonde voeding, aangepast aan de lokale culturen; het recht van volkeren op het gebruik van eigen zaden, grond, water, biodiversiteit; alsook het recht van volkeren om eigen landbouw- en voedingssystemen te definiëren, zonder dat deze schade berokkenen aan andere volkeren. Oxfam-Solidariteit (Belgie): www.pfsa.be/IMG/pdf_voedselsovereiniteit_agenda_lowdef2.pdf
- 14) Landbouw Economisch Bericht, 2014. Landbouw Economisch Instituut, Den Haag.
- 15) Landbouw Economisch Bericht, 2014. Landbouw Economisch Instituut, Den Haag.
- 16) Wereldbank rapport FoodWaste Feb 2014 en Gustavsson, J., et al., 2011. Global food losses and food waste: extent, causes and prevention. FAO, Rome.
- 17) Leefbaarheid platteland (natuur en landschap) neemt af. De Lijster 2012 www.kennislink.nl/publicaties/biodiversiteit-in-de-landbouw-luxe-of-noodzaak.pdf
- 18) Gezondheidsraad, 2014. Gewasbescherming en omwonenden www.gezondheidsraad.nl/sites/default/files/201402Gewasbescherming_omwonende.pdf
- 19) www.gezondheidsnet.nl
- 20) D. Mevius, 2008. Resistentie, een gevoelig onderwerp. Inaugurale rede 27 november 2008 | Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht.
- 21) Nederland kent met 11 standaarddoseringen per 1000 inwoners per dag het laagste gebruik binnen Europa bij mensen. Terwijl het aantal standaarddoseringen per 1000 dieren in de intensieve veehouderij in 2011 20-70 per dag is. Bron: www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl0565-Antibioticagebruik-in-de-veehouderij.html?i=11-60
- 22) D. F. Broens en V. Ingram, 2014. Verkenning beslisbomen voor biomassa. Op basis van hoogwaardigheid, efficiëntie, duurzaamheid en investeerbaarheid. Publicatie LEI14-010, LEI, WageningenUR, Den Haag.
- 23) P. Titonell, 2013. Inaugurale rede 16 mei 2013. Farming Systems Ecology, Wageningen Universiteit.
- 24) Smart CSO's, 2013. How to break out of the system trap? A model to support conversations for a more strategic activism. <http://www.smart-csos.org/images/Documents/How%20to%20break%20out%20of%20the%20system%20trap%202013.pdf>
- 25) Marktwerving als idee is de afgelopen dertig jaar doorgedrongen tot in de haarvaten van de samenleving. Het is de gedachte dat de markt altijd gelijk heeft, dus dat de staat zo weinig mogelijk taken moet uitvoeren. In de praktijk betekent dat privatisering van publieke diensten en minder wetgeving en bovenmatige invloed van het bedrijfsleven op de politiek.
- 26) WRR, 2014. Naar een voedselbeleid. www.wrr.nl/publicaties/publicatie/article/naar-een-voedselbeleid/
- 27) Monitor Duurzaam Voedsel 2013 Consumentenbestedingen aan duurzaam gelabelde producten, Ministerie van EZ. www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2014/06/04/monitor-duurzaam-voedsel-2013/14094896-bijlage.pdf
- 28) De circulaire economie is een economisch systeem dat bedoeld is om herbruikbaarheid van producten en grondstoffen te maximaliseren en waardevernietiging te minimaliseren. Anders dan in het huidige lineaire systeem, waarin grondstoffen worden omgezet in producten die aan het einde van hun levensduur worden vernietigd.
- 29) Landbouw Economisch Bericht, 2014. Landbouw Economisch Instituut, Den Haag.
- 30) www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/landbouw/publicaties/artikelen/archief/2014/2014-aantal-landbouwbedrijven-2014-art.htm
- 31) FAO, 2006, Livestock's long shadow. FAO, Rome.

Milieudefensie – Friends of the Earth Netherlands
Postbus 19199
1000 GD Amsterdam
service@milieudefensie.nl

www.milieudefensie.nl